

УДК 343.9

О.М. ЛИТВИНОВ, докт. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОГНОСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Ключові слова: прогнозування, прогноз, протидія, організована злочинність, методи прогнозування, показники

Сучасний етап розвитку кримінологічної науки характеризується зростанням уваги науковців і практиків до проблем прогнозування. Системний підхід до цієї проблематики відразу вимагав здійснення методологічних досліджень та формування усталеної наукової концепції. Основні її засади були окреслені Г.А. Аванесовим ще на початку 70-х років минулого століття, а потім відшліфовані до рівня окремої кримінологічної теорії в роботах А.І. Алексєєва, О.В. Бокова, С.Є. Віцина, Л.М. Давиденка, А.Е. Жалинського, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.М. Костенка, В.М. Кудрявцева, О.М. Литвака, В.М. Поповича, О.Б. Сахарова, П.Л. Фріса, Н.М. Ярмиш та ін.

Однак, ці концептуальні розробки проблем кримінологічного прогнозування, що охопили аналітику, у вузькому та широкому розумінні, форми, методи, принципи передбачення, а також прикладну імплементацію прогностики у сферу пізнання кримінології, за великим рахунком аж ніяк не спростили методологію прогнозування. Більш цікавою з наукової точки зору, а раз так, то і не менш актуальною, залишається проблема відсутності методики практичного кримінологічного прогнозування, що ґрунтується на інших вихідних даних; має специфічну мету і спрямоване на вирішення інших завдань; здійснюється за іншою технологією, в основі якої лежать психологічні процеси інформаційного і пізнавального плану. На вирішення цих проблемних питань

у через призму та на прикладі протидії організованої злочинності і спрямоване це дослідження. Його наукова новизна полягатиме у доведенні можливості і пристосуванні існуючої математичної прогностичної моделі до потреб аналізу і прогнозування організованої злочинності.

Підхід до вивчення організованої злочинності як соціально-негативного явища передбачає вироблення основних напрямів попереджувальної діяльності, головним у якій є виявлення ефективних способів впливу на причини, що її породжують. Система заходів протидії організованій злочинності має бути сформована з урахуванням особливостей територіального характеру, демографічних умов, рівня розвитку економіки та інших чинників, що впливає на систему життя суспільства.

Основною метою протидії організованій злочинності є утримання контролю над кримінальною ситуацією та доведення результатів правоохоронної діяльності до соціально прийняттого рівня, який передбачає зниження темпів приросту рівня злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями.

Заходи попередження покликані протидіяти криміналізації соціальних процесів, створенню і зміцненню в суспільстві атмосфери поваги законів, усунення загроз правам, свободам та інтересам особи, які не суперечать закону. Удосконалення організаційної структури і функціонування системи протидії організованій злочинності полягає в пріоритетному напрямі забезпечення раціонального узгодження загальносоціальних і спеціально-кримінологічних основ у механізмі протидії злочинності.

В даний час у нашій країні розроблені та здійснюються комплексні програми щодо посилення боротьби з організованою злочинністю, де передбачені:

1) узгоджені цільові операції органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, податкової та митної служби з виявлення та припинення злочинної діяльності бандитських та інших організованих злочинних формувань,

корупції, контрабанди, вивезення стратегічно важливих товарів, незаконного обігу зброї та наркотичних засобів і т.п. на великих залізничних вузлах, автомобільних трасах, в аеропортах, морських портах і прикордонних районах;

2) створення умов, що стимулюють участь громадян та їх об'єднань в охороні громадського порядку, попередженні та припиненні правопорушень, використанні формованих позабюджетних коштів для додаткового фінансування заходів щодо зміцнення законності і громадського порядку, матеріально-технічного оснащення правоохоронних органів;

3) розробка системи заходів забезпечення безпеки громадян, включаючи й осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, членів їх сімей при виникненні загрози життю, здоров'ю, недоторканності особи і майна з боку учасників організованих злочинних груп і співтовариств;

4) створення автоматизованих територіально-розподільних систем інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів з виявлення організованих злочинних формувань, які передбачають можливість оперативного отримання та обміну інформацією зацікавлених відомств, утворення інформаційних банків даних про злочинні формування, їхніх лідерів, покровителів, зв'язки і способи дії.

Успішному формуванню ефективної системи протидії організованій злочинності буде сприяти правильний вибір кримінологічних методів дослідження. Так, у справі протидії досліджуваного виду злочинності має велике значення прогностичний метод, за допомогою якого можливо передбачити розвиток діяльності організованої злочинності в майбутньому.

Кримінологічне прогнозування являє собою процес наукового пізнання майбутнього стану злочинності, факторів, що впливають на її зміни, розробки кримінологічного прогнозу [1, с.258]. Таке прогнозування орієнтовано на оцінку ймовірного стану злочинності з урахуванням її тенденцій, що спостерігаються та допустимих в майбутньому змін для оптимізації рішень, спрямованих на протидію

їй, підвищення їх обґрунтованості.

Функція кримінологічного передбачення (прогнозування) в діяльності суб'єктів протидії злочинності полягає також у встановленні науково обґрунтованого співвідношення цілей і можливостей їх досягнення [2, с.118].

Кримінологічному прогнозуванню підлягають: злочинність в єдності її стану, структури і динаміки; причинний комплекс злочинності; соціальні наслідки злочинності; ступінь криміналізації суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп і прошарків; індивідуальна злочинна поведінка; стан боротьби зі злочинністю, тенденції вірогідності розвитку та прояву вказаних чинників і величин [3, с.127].

Виходячи з того, що прогнозування в загальноприйнятому значенні є отриманням інформації про майбутній стан явищ і процесів, необхідно передбачати і оцінювати дію різних обставин, що впливають на сферу функціонування суб'єктів протидії злочинності. Оцінка всієї сукупності криміногенних і антикриміногенних чинників, з урахуванням реалізації функції прогнозу, дає картину очікуваного стану злочинності на території обслуговування. В подальшому, з урахуванням майбутнього стану злочинності, визначаються можливості органів вести ефективну боротьбу з нею і забезпечити належний правопорядок. Прогнозування також пов'язано з визначенням необхідних цілей і задач діяльності з протидії злочинності.

Метою кримінологічного прогнозування є встановлення показників, які характеризують злочинність в перспективі, виявлення на цій основі негативних тенденцій і закономірностей, пошук засобів зміни цих тенденцій і закономірностей в необхідному напрямі. Ця загальна мета повинна бути конкретизована в окремі завдання залежно від потреб практики (наприклад, встановлення можливостей появи нових видів злочинів або категорій злочинців, а також чинників, які зможуть впливати на розвиток відповідних процесів; формування бази для розробки планів, стратегії і тактики боротьби зі злочинністю) [4, с.260–269].

Результатом реалізації функції прогнозування в даній сфері є кримінологічний прогноз. При цьому очевидно, що прогноз не є простою сумою зібраної інформації про відповідні явища і процеси, їх минуле і теперішнє. Поставлений на могутню методологічну основу, на чолі якої знаходяться формальнологічні і математичні методи [5, с.91], він містить нову інформацію, яка зменшує вірогідність передбачення про майбутній стан явищ і процесів, які вивчаються. Зміст прогнозів, ступінь їх визначеності залежить від глибини проникнення в суть і закономірності відповідних явищ і процесів.

Значною мірою зміст функції прогнозування в діяльності суб'єктів протидії злочинності визначається самим характером явищ і процесів, які аналізуються і вивчаються: чим більше аспектів містить певне явище в своїй структурі, чим більше певний процес в своєму розвитку відчуває вплив з боку зовнішніх чинників, чим складнішим і багатоваріантнішим виступає механізм змін прогнозованих об'єктів, тим складніше зробити оцінку майбутнього їх стану.

Прогностична функція в кримінології може бути реалізована з використанням трьох основних методів: екстраполяції, моделювання та експертних оцінок [6, с.22]. У нашому дослідженні використовуємо методи екстраполяції та експертних оцінок, оскільки метод екстраполяції включає елементи моделювання, а показник, що екстраполюється є моделлю тієї частини злочинності, яку він відображає.

Метод екстраполяції припускає вивчення історії прогнозованого об'єкту і перенесення закономірностей його розвитку в минулому та сьогодні на майбутнє. Для цілей екстраполяції застосовується вирівнювання динамічного ряду. Таке вирівнювання здійснюється шляхом проведення відповідних математичних розрахунків, що дозволяють графічно побудувати пряму лінію, віддалену від точок реальних значень конкретного явища за всі роки спостереження на мінімальну суму квадратів відстані. Дану лінію прийнято називати трендом. Вона повинна проходити якомога

ближче до всіх точок динамічного ряду. Лінія тренда, що виходить за межі реального спостереження, екстраполює тенденції, які характеризували минулий стан досліджуваного явища, на його майбутній розвиток [7, с.44].

Для характеристик злочинності використовуються інтервальні ряди динаміки, що представляють собою ряди кількісних показників (у даному випадку деталізовані рівні злочинності), характеризують величину злочинності в певні інтервали часу. Взавши ряди таких показників і вивчивши характер таких змін, можна зробити висновок про найбільш прийнятний варіант обробки динамічних рядів.

Обробка динамічних рядів таких показників злочинності може здійснюватися за формулою прямої лінії [8, с.126–129], яка виглядає наступним чином:

$$y_t = a_0 + a_1 t,$$

де y_t – перетворений рівень ряду динаміки (розрахунковий показник злочинності за певний рік);

a_0 – середній рівень ряду динаміки, що представляє суму фактичних рівнів, поділену на їх кількість;

a_1 – параметр змін ряду (розрахунковий показник тенденцій зміни ряду);

t – час (порядковий номер прийнятої в динамічному ряді одиниці часу, порядковий номер інтервалу, у розглянутому випадку – рік).

Таким чином, рівень ряду (y_t) виражається у вигляді функції від часу.

Отримані прогнози розвитку організованої злочинності можуть бути використані при формуванні системи заходів протидії. Однак, оперуючи тільки даними факторами і не беручи до уваги специфіку соціального складу організованої злочинності, можна допустити серйозні помилки при наповненні заходів якісним змістом. Враховуючи складність природи організованої злочинності, буде доречним застосувати відомий в кримінології, кібернетичі та математиці метод «чорного ящика».

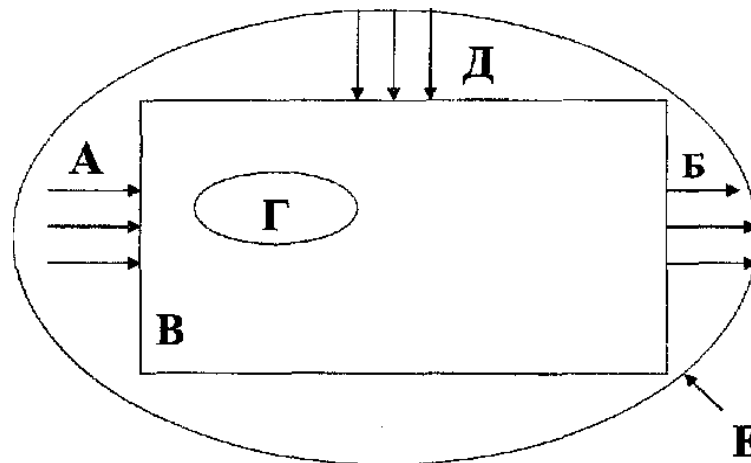
Під «чорним ящиком» розуміється система, в якій зовнішньому спостерігачу доступні лише вхідні та вихідні величини. У той же час внутрішній устрій невідомий. При цьому ви-

являється можливим ефективно управління цими системами [9, с.87].

В якості такої складної системи можна уявити організовану злочинність, оскільки вона подається як система, що входить як у всю злочинність в цілому, так і в систему суспільства. Такий підхід дає можливість відмовитися від детального вивчення «механізму зв'язку», а обмежитися виявленням набору

«формул зв'язку» між злочинністю і детермінуючими факторами, цілком достатніми для досягнення поставленої мети управління вихідними параметрами системи (показниками злочинності) шляхом регулювання вхідних параметрів (чинників організованої злочинності).

Графічно це можна зобразити наступним чином:

А – сукупність регульованих вхідних параметрів – криміногенних чинників, що дозволяють управляти злочинністю і криміногенним населенням, до якого слід відносити нестійких осіб, які вчиняють правопорушення та злочини;

Б – сукупність регульованих вихідних параметрів, що характеризують стан злочинності та криміногенної частини населення;

В – «чорним ящиком» є злочинність, складовою частиною якої і виступає організована злочинність (Г) – область формування зв'язку між діяльністю організованої злочинності та криміногенними чинниками;

Д – сукупність нерегульованих криміногенних факторів, що впливають на злочинність і криміногенне населення;

Е – все суспільство в цілому [6, с.69].

Таким чином, використовуючи подібну модель, а також отримані прогнози, можна уявити систему протидії організованій злочинності. Така система буде складатися з кореляційної залежності криміногенних факто-

рів, а саме явищ, що входять у предмет протидії, і так званих вихідних параметрів, у якості яких будуть виступати отримані емпіричні дані як результат протидії організованій злочинності, за допомогою яких можна оцінити ефективність побудови системи протидії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 446 с.
2. Боков А. В. Организация борьбы с преступностью : монография / А. В. Боков. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2003. – 175 с.
3. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография / А. М. Бандурка, Л. М. Давыденко. – Х. : Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. – 368 с.
4. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и её предупреждение : монография / В. П. Филонов. – Донецк : Изд-

во «Донеччина», 1999. – 640 с.

5. Зелинский А. Ф. Рецидив преступлений (Структура, связи, прогнозирование) / А. Ф. Зелинский. – Х. : Вищ. шк. ; Изд-во при Харьк. ун-те, 1980. – 152 с.

6. Вицин С. Е. Моделирование в криминологии : учеб. пособие / С. Е. Вицин. – М. : Академия МВД СССР, 1973. – 104 с.

7. Блувштейн Ю. Д. Криминология и математика / Ю. Д. Блувштейн. – М. : Юрид.

лит., 1974. – 176 с.

8. Ковалев М. И. Основы криминологии / М. И. Ковалев. – М. : Юрид. лит., 1970. – 160 с.

9. Актуальные проблемы теории и практики применения математических методов и ЭВМ в деятельности органов юстиции : тезисы докл. на V Всесоюз. конф. по проблемам правовой кибернетики / отв. за вып.: Панкратов В. В. – М. : Наука, 1975. – Вып. 3. – 120 с.

Литвинов О. М. Прогностичний підхід до аналізу організованої злочинності / О. М. Литвинов // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 590–594 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11lomaoz.pdf>

Проведено аналіз теоретичної моделі прогнозування окремих показників організованої злочинності та обґрунтуванню можливості її застосування на практиці. для нього.

***

Литвинов А.Н. Прогностический подход к анализу организованной преступности

Проведен анализ теоретической модели прогнозирования отдельных показателей организованной преступности и обоснованию возможности ее применения на практике.

***

Lytvynov A.N. Prognostic Method of the Organized Crime Analysis

The article is devoted to the analysis of theoretical model of separate indexes prognostication of the organized crime and defining of possibility of its application in practice.